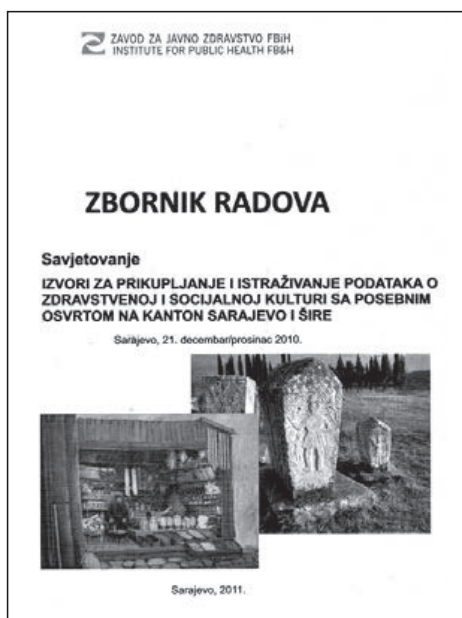

POVIJESNI POGLED NA RAZVITAK ZDRAVSTVENE KULTURE U BiH

Zbornik radova sa savjetovanja Izvori za prikupljanje i istraživanje podataka o zdravstvenoj i socijalnoj kulturi s posebnim osvrtom na kanton Sarajevo i šire, održanog 21. prosinca 2010.;
izd. Zavod za javno zdravstvo BiH, Sarajevo 2011., 177 str.
Zbornik uredili Ajnija Omanić i Nedim Pećanac.

Zdravstvena kultura na tlu Bosne i Hercegovine ima svoje povijesne korijene, o čemu svjedoče dosadašnja povijesna istraživanja. Sve ključne etape bosanskohercegovačke povijesti od srednjovjekovlja preko osmanskog i austrougarskog razdoblja do najnovijeg vremena obilježene su nastojanjima da se poboljšaju zdravstvene prilike ovdašnjih žitelja. Napredak je ovisio o stupnju društvenog i kulturno-civilizacijskog razvitka. Na tragu tih nastojanja je i Zbornik radova sa spomenutog savjetovanja u Sarajevu, u kojem su sabrani rezultati istraživanja

s različitih područja zdravstvene kulture. Medicinska znanost danas je vrlo uznapredovala, uostalom kao i druge za medicinu važne znanosti, što može navesti na pitanje čemu se baviti nečim što je već davno prevladano. No to je tako tek na prvi pogled. Pritom valja imati na umu da je povijest, ma kako je razumijevali, ipak učiteljica života – *magistra vitae*, te u cijelom kontekstu razvitka medicine svoje mjesto imaju, kao poveznice u tome razvojnom lancu, svi oblici liječenja u prošlosti, npr. ljekaruše s naših prostora sa svojim

neobičnim receptima, jednako kao i egzotični kirurški instrumenti, različiti postupci liječenja itd.

U Zborniku je objavljeno 18 referata sa savjetovanja, u kojima su predstavljene sadržajno raznolike, ali međusobno ipak povezane teme: potreba osnivanja muzeja zdravstva (Ajnija Omanić), bibliografija povijesti zdravstva (Sara Beransconi), izvori podataka o zdravstvu i socijalnoj kulturi (Mina Kujović), fondovi i zbirke Historijskog arhiva Sarajeva o zdravstvu (Sejdalija Gušić), izvori povijesti zdravstvene i socijalne kulture Bibliotečnog fonda Zavoda za javno zdravstvo FBiH (Jasna Omanić, Ajnija Omanić, Omiljena Martinović), aktivnosti austrougarskih vlasti na suzbijanju endemskog sifilisa (Mina Kujović), povijest eradikacije endemskih zaraznih bolesti na području Bosne i Hercegovine (Sanjin Musa), djelovanje kreševskih franjevaca na polju zdravstva u osmanskom razdoblju (Anto Buzuk), prva bolnica u BiH (Alija Mulaomerović), djelovanje liječnika Aleksandra Dörnera u BiH (Zoran Bibanović), osnivanje jedinice za intenzivnu internističku terapiju u kliničkom centru u Sarajevu (Gillaume Thiery, Kenana Aganović, Amer Ovčina), historijat Zavoda za javno zdravstvo kantona Sarajevo (Habiba Salihović), sadržaji u depandansama Muzeja Sarajeva (Žanka Dodig-Karaman, Mario Kabiljo), marginalne skupine i zdravstvo u austrougarskom razdoblju (Amila Kasumović), dva priloga za povijest veterinarske službe u BiH (Mina Kujović, Mevlida Serdarević), narodna medicina u BiH (Svjetlana Bajić), tradicionalna narodna medicina u svjetlu etnoloških istraživanja (Marica Popić-Filipović).

Budući da je predstavljanje u Kreševu, u franjevačkom samostanu, kao važnom središtu zdravstvenog djelovanja bosanskih franjevaca u osmanskom razdoblju, u ovom će se izlaganju više pozornosti svratiti na Kreševo i kreševske franjevce u povijesti bosanskohercegovačkoga zdravstva, o čemu u ovom zborniku piše Kreševljak Anto Buzuk.

Prema stupnju upućenosti u medicinu, među franjevcima razlikujemo priučene liječnike koji su svoje znanje stjecali iz vlastita iskustva i medicinskih knjiga nabavljenih u inozemstvu, i one koji su studirali medicinu na nekom sveučilištu na Zapadu. U prvu skupinu spadaju kreševski franjevci fra Mato Bogdanović i fra Tomo Dafinić iz XVIII. stoljeća. Bogdanović je medicinska znanja stekao za vrijeme studija teologije u Napulju, a na povratku u Bosnu sa sobom je donio nekoliko medicinskih knjiga. Fra Tomo Dafinić najpoznatiji je liječnik i ljekarnik s konca XVIII. stoljeća. Osobno je pripremao lijekove i to na temelju narodnih recepata, kao i recepata iz medicinskih knjiga, ali je i sam istraživao i stvarao recepte za nove lijekove. Prema nekim

indicijama iz rukopisne farmakopeje fra Mate Nikolića iz 1842., kao i zbirke receptata *Domaći liekar* fra Mije Nikolića iz 1868., smjelo bi se zaključiti da je fra Tomo Dafinić, barem djelomično, pohađao medicinski studij. U pisanim franjevačkim izvorima pored imena fra Tome Dafinića najčešće se upotrebljavaju izrazi *pharmacopoeus* ili *apothecarius*, čime se ističe njegova farmaceutska stručna osposobljenost. Ivo Andrić ga je predstavio u djelu *Travnička hronika* pod imenom fra Luka Dafinić koji je, kako piše Andrić, “bio oduševljen i nepopravljiv prijatelj bolesnog dela čovečanstva i imao je za prijatelja celu prirodu”.

Franjevci su dali i prve medicinski izobražene liječnike u Bosni. U nekom je stupnju medicinski bio obrazovan fra Franjo Gracić, ali nema pouzdanih podataka o njegovu studiju medicine. O njegovoj pak stručnosti govori medicinska knjižica *Analysis theorico-practica de viribus viri febriferi, pestiferi, atque serpentina* koju je tiskao u Padovi 1795. na latinskom jeziku. Rođen je u Kreševu 1740., studij filozofije i teologije završavao je u Habsburškoj Monarhiji i Italiji. Neko je vrijeme predavao filozofiju u Hvaru, a obavljao je i brojne druge službe u Bosni Srebrenoj. Mnogo je truda ulagao u liječenje bolesnih, osobito u vrijeme velikih epidemija, što navodi u spomenutom djelu gdje veli da je za jedne takve epidemije liječničku uslugu pružio više od stotini osoba. Davao je medicinske usluge oboljelima od različitih bolesti kao što su reumatizam, migrena, glavobolja, upala očiju, astma, mehaničke ozljede i dr. Kad bi otkrio neku nepoznatu bolest, dao bi se na proučavanje medicinske literature u kreševskoj samostanskoj knjižnici ne bi li otkrio narav te bolesti i mogući terapijski postupak. Umro je u Kreševu 1799. godine.

Pri koncu XVIII. i početkom XIX. stoljeća u Kreševu su djelovala još tri liječnika: fra Tadija Lagarić (1761.–1840.), fra Nikola Ilijić (1767.–1840.) i fra Mato Nikolić (1784.–1844.). Za Lagarića i Ilijića nema podataka o njihovom studiju medicine, a malo je podataka i o njihovom bavljenju liječenjem. Na njihovu pak medicinsku stručnost upućuje specijalni akt rimske kongregacije *De propaganda fide* izdan 5. rujna 1799., u kojem im se daje liječničko dopuštenje, uz napomenu da se mogu baviti i kirurškim zahvatima, što su kanonski propisi inače zabranjivali.

O fra Mati Nikoliću, za kojega u nekrologiju stoji da je “doctor medicinae peritissimus”, ima znatno više podataka. Ako je dvojbeno za fra Franju Gracića je li diplomirao medicinu, za fra Matu Nikolića postoje čvrsti dokazi da je zaista imao diplomu o završenom studiju medicine, pa je u tom slučaju on prvi diplomirani liječnik u povijesti bosanskohercegovačke medicine.

Nikolić je pet godina studirao filozofiju i teologiju u Ugarskoj. Nakon toga je zatražio 1803. od Ugarskoga kraljevskog namjesničkog vijeća dopuštenje i stipendiju za studij farmacije i kirurgije. Uspio je dobiti pristanak i stipendiju u visini od 200 forinti godišnje te je od te godine studirao medicinu u Feldsbergu. Nikolić je 19. siječnja 1805. uputio molbu istom vijeću da studij nastavi u Pešti, ali mu molba nije uvažena, nego mu je u odgovoru (5. veljače 1805.) sugerirano da nastavi studij u Feldsbergu, što je i učinio. Nakon što se vratio u domovinu 1807., od Rima je zatražio dopuštenje da se može baviti liječničkom praksom, uz napomenu biskupa fra Augustina Miletića, preko kojega je molba poslana, da posjeduje autentičnu svjedodžbu o položenom ispitu iz medicine. Dopuštenje je dobio 12. lipnja 1807. godine.

Uz ime fra Mate Nikolića vezan je i osnutak ljekarne u franjevačkom samostanu u Kreševu, koju je vodio kao prvi školovani ljekarnik. Dekretom starješinstva Bosne Srebrene iz 1813., određeno je da samostani u Fojnici, Kreševu i Kr. Sutjesci godišnje izdvoje po 500 groša da bi fra Mato Nikolić mogao utemeljiti ljekarnu i za nju pribaviti razne biljne ekstrakte i druge lijekove, sprave za pripremanje lijekova te još neke potrebne medicinske instrumente, uz odredbu da se medicinske usluge pružaju članovima svih triju samostana i svim drugim ljudima, bez obzira na to kojoj vjeroispovijesti pripadali. Smatra se da je to prva moderno uređena ljekarna u Bosni i Hercegovini.

Fra Petar Marešević sljedeći je franjevac koji je završio medicinski studij. Ovaj oduševljeni panslavist doktorirao je medicinu 2. kolovoza 1836. u Beču, disertacijom koju je napisao na latinskom jeziku (*Dissertatio inauguralis medico diaetetica*) i iste je godine tiskao, a u kojoj se govori o pravilima prema kojima se čuva zdravlje i produžuje život. Marešević se, međutim, po završetku studija nije vratio u Bosnu.

Ovim sumarnim prohodom kroz zbornik radova, s nešto većim naglaskom na mjesto i ulogu kreševskih franjevaca u povijesti bosanskohercegovačke medicine, želio bih još jednom istaknuti važnost ove publikacije, kao i važnost ovakvih savjetovanja i znanstvenih skupova na kojima se otkrivaju nove pojedinosti iz povijesti zdravstva, kako bi se popunio mozaik povijesti zdravstvene kulture na tlu Bosne i Hercegovine.

Marko Karamatić